

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Adres redactie: ds H. Amelink, Lekdijk 82 b, Langerak (Z.-H.)

Druk: Drukkerij „Steenbergen“, Slotlaan 220, Zeist

2 Samuël 1:1-16

Burgemeester van het afgebrande dorp

En het gebeurde — na Sauls dood en Davids terugkeer van de slachting onder Amalek — dat David in Ziklag zat, twee dagen.

En het gebeurde... dat David zat. Met andere woorden: het gebeurde, dat er helemaal niets gebeurde. Het was gebeurd met David. De kerkelijke leiding moest hem niet: „David moeste vluchten voor Saoel den tiran“. De wereld moest hem niet: de Filistijnse legerleiding keurde hem af voor militaire dienst. En: de vossen hebben holen, de vogels hebben nesten, maar de zoon van Isaï heeft geen plaats om het hoofd neer te leggen. Geblakerd de huizen, triest de straten, verslagen het gemoed.

En achter het zwarte Ziklag kleurt de schrijver de hemel van het slagveld rood. De helden in Ziklag zitten, de helden op Gilboa liggen: de messias is dood! De vijand bezet de steden en plundert het land. Feest in de straten van Gath en Askelon, jubeljaar der onbesnedenen.

En het gebeurde, dat David zat: Ben ik der vrouwen wens? Zie, zie aanschouw de mens!

De koning is dood, leve de koning!

Maar op de derde dag gebeurde het, kijk! daar kwam een man aan, uit de legerplaats, uit de omgeving van Saul, zijn kleren gescheurd en aarde op zijn hoofd. En het gebeurde, toen hij bij David kwam, dat hij zich op de grond neerwierp en voor hem boog.

Terug vliegen je gedachten naar de spelonk: je snijdt een stuk van de koningsmantel af; straks ren je ermee naar buiten en roept: „Mijnheer de koning!“ De koning kijkt om en jij knielt met het aangezicht ter aarde en buigt je neer. Zo doe je dat voor de koning.

En zo doet deze man: hij werpt zich neer, hij buigt voor... de koning. En die koning ben jij, David!

Uw legitimatiebewijs, alstublieft!

Maar David vroeg: Waar kom je vandaan? Antwoord: Uit het legerkamp van Israël. Ik heb me nog net in veiligheid kunnen brengen. David weer: Wat is er gebeurd? Vertel op! De man: Gevlucht is het volk uit de strijd! En ook: velen zijn gesneuveld uit het volk! En ook: Saul en z'n zoon Jonathan zijn dood! David zei tot de jongeman die hem het bericht bracht: Hoe weet jij, dat Saul en z'n zoon Jonathan dood zijn?

Als het waar is wat hij zegt — denkt David — dan is het waar wat hij zegt. Dan ben ik de koning, in levenden lijve. Dus, vriend, hoe weet je dat allemaal zo goed? Laat me je papieren eens zien!

Daar heeft de man op gerekend. Per slot van rekening heeft hij een week de tijd gehad om erover na te denken. En dus doet hij zijn verhaal.

Op een presenteerblaadje

De jongeman die hem het bericht bracht, zei: Toevallig was ik op het gebergte Gilboa, en kijk! Saul voorover op zijn speer! En kijk,

wagens en ruiters vlak bij hem! Hij draaide z'n hoofd om, zag me, riep me. En ik vroeg: Wat is er van uw dienst? Hij antwoordde: Wie ben jij? Ik zei: Een Amalekiet. Hij weer: Help me toch en maak er een eind aan, want hoewel ik nog helemaal leef, heb ik hevige kramp. Toen hielp ik hem en maakte er een eind aan voor hem. Ik zag wel: nu hij een keer in de speer gevallen was, zou hij toch niet blijven leven. Ik nam de diadeem van zijn hoofd en de armband van zijn arm — die ik u bij dezen overhandig, meneer de koning!

Dat heeft ernaast gelegen! Weet David veel, dat deze man staat te liegen dat het gedrukt staat? Zo zou het best allemaal gebeurd kunnen zijn. En wat de deur dicht doet: de bewijsstukken worden overgelegd, armband en diadeem. Voor u, David! De koning is dood, leve de koning! Het is met David niet gebeurd, nu gaat zijn leven pas goed beginnen. Zo zie je maar weer: als de nood 't hoogst is, is de redding nabij.

Vijftig kilometer, duizend jaar hier vandaan: even oud als zijn betovergrootvader is Hij. Al de koninkrijken der wereld en hun heerlijkheid worden Hem getoond: „Dit alles zal ik u geven, als u zich neerwerpt en mij aanbidt.“ Maar Jezus Davidsz reageert: „Ga weg, satan! De Here, uw God, zult gij aanbidden en Hem alleen dienen.“ Het hemels koningschap aanbieden op een presenteerblaadje — dat is duivelskunst.

Word ik, word ik zo koning? Is dit, is dit mijn kroning? Ga weg, satan!

'n Onbegriepelijk mens

Toen pakte David z'n kleren en scheurde ze kapot (qarak, krak!) en alle mannen bij hem net zo. En ze weeklaagden, weenden en vastten tot de avond over Saul, over z'n zoon Jonathan, over het volk des Heren en over het huis Israëls, omdat zij door het zwaard gevallen waren.

Wat een raar volk, die kerkmensen — zal de bringer van deze voor David toch zo blijde boodschap gedacht hebben. Rouw over de dood van wie je buiten de kerk zet!

Och ja, wat begrijpt een buitenstaander van de droefheid naar God? Broeder Saul begreep het niet eens: „Mijn zoon, je bent rechtvaardiger dan ik“. Lijden aan de kerk — wie kan dat verstaan dan wie zelf aan de kerk geleden heeft?

Het koninkrijk der hemelen

David nu vroeg de jongeman die hem het bericht had gebracht: Waar kom je vandaan? Hij antwoordde: Ik ben de zoon van een vreemdeling, een Amalekiet. Daarop zei David tot hem: Wat? Je hebt je niet ontzien, je hand uit te steken om de messias van de Here om te brengen! Toen riep David een van zijn jongemannen en gebod: Aantreden! Dood hem daar! Deze sloeg hem, zodat hij stierf. En David zei tot hem: Je bloed zij op je hoofd, want je eigen mond heeft tegen je getuigd, doordat je zei: Ik heb de messias van de Here gedood.

Wat dacht jij wel, Amalekiet? Mijn eigen rechterhand heb ik afgehouden en haar aan mij geworpen: één, twee keer. „De Here beware mij ervoor, dat ik mijn hand zou slaan aan de messias van de Here.“ Hier worden lessen in praktijk gebracht, die David zelf in lange jaren heeft geleerd. De lessen van slagveld en spelonk, van weiland en woestijn.

Hier tekent en bezgelt David de grondwet van zijn nieuwe koninkrijk. Een koninkrijk dat werkelijk hemels van origine, hemels van mentaliteit is. Een koninkrijk van onvoorwaardelijk vertrouwen op God, onophoudelijk verloochenen van zichzelf.

Verteer u niet in toornige gedachten, maar beid Gods tijd, wees stil, leer het verstaan dat Hij het land geeft aan wie op Hem wachten en dat wie kwaad doet kwalijk zal vergaan.

KERKELIJK Leven

„Politieke prediking”

Er is dezer dagen een brochure verschenen die m.i. de volle aandacht verdient van alle christenen in ons land. Het is een studie die tot thema heeft het opschrift van dit artikel. Ze is van de hand van prof. dr W. H. Velema van Apeldoorn. Ze is de uitwerking van een rectorale rede die hij aan de Theologische Hogeschool van de Chr. Geref Kerken heeft gehouden.

Laat ik aanstonds zeggen dat ik bijzonder blij ben met deze studie. Want vooreerst snijdt ze een thema aan dat misschien wel het meest actuele en urgente is in de huidige kerkelijke en theologische situatie. Maar wat nog veel belangrijker is: ik geloof dat wat Velema over deze kwestie zegt voluit Schriftmatig is.

Ik wil graag wat van deze brochure zeggen. En ik wil de bespreking ervan beginnen met te laten voelen waar het in die „politieke prediking” om gaat, hoe diep ingrijpend en vooral hoe riskant die voor een prediker is. Ik wil dat niet doen in een theoretische beschouwing maar door enkele concrete situaties te tekenen zoals ik die zelf heb meegemaakt. Ook van de zaak waar het hier om gaat geldt dat woorden wekken maar voorbeelden trekken.

■ vredesconferenties

Ik denk, om daar maar mee te beginnen, aan de Vredesconferenties die rondom de eeuwwisseling, in 1899 en 1907, in Den Haag zijn gehouden. Die conferenties waren tot stand gekomen ten gevolge van een initiatief van de Czaar van Rusland. Ze waren destijds het onderwerp van gesprek. Een golf van enthousiasme ging door de volken. Zou eindelijk, eindelijk een serieuze poging ondernomen worden om aan de gruwel van de oorlog voor goed een einde te maken?

Wel werden voor de eerste van die conferentie, om Engeland te ontzien, de Boerenrepublieken van Zuid-Afrika niet uitgenodigd — Kuyper hield over deze kwestie een sindsdien beroemd geworden interpellatie in de Tweede Kamer — maar dit was in veler oog niet meer dan een schoonheidsfoutje! De Czaar werd hogelijk geprezen vanwege deze daad die van wereldhistorische betekenis kon worden. Vooral onder de christenen werd diens initiatief met grote dankbaarheid begroet. Ze werd in de prediking besproken, geprezen en, als een uiting van nobele, waarlijk christelijke wereldpolitiek, soms bijna bejubeld. God werd ervoor gedankt en allerlei gouden dromen werden eraan verbonden.

Ik kan me nog heel goed herinneren met welk een hoog gespannen verwachting de opening van het Vredespaleis, dat als een tastbaar resultaat van die conferentie in Den Haag werd gebouwd, in 1913 in gebruik werd genomen!¹⁾

In die dagen werden er heel veel politieke preken gehouden. De „politieke prediking” bloeide! Deed God geen grote daden in de dagen van die jaren?

Ik weet nog als de dag van gisteren dat ik jaren later een artikel van prof. Anema las waarin hij onthulde dat dat prachtige initiatief van de Tsaar eigenlijk niet meer dan een politieke stunt was geweest! De russische regering zag in de laatste decennien van de vo-

¹⁾ De Amerikaanse millionaire Andrew Carnegie had een kapitale som voor de bouw van het Vredespaleis gefourneerd. Allerlei staten en vorsten gaven voor de inrichting ervan fraaie geschenken.

rige eeuw met grote zorg hoe fantastisch Duitsland en andere landen zich bewapenden! In de toenmalige bewapeningswedloop kon Rusland bij lange na niet meekomen. En toen had de slimme russische minister van buitenlandse zaken, Witte, de Czaar geadviseerd een poging te ondernemen een vredesconferentie te doen houden! Misschien leverde die voor Rusland in ieder geval het voordeel op dat zijn mogelijke rivalen zich wat minder snel en sterk zouden bewapenen!

Ik denk dat predikanten die indertijd de vredesconferenties zo enthousiast „bepreekt” hadden bij het lezen van Anema's verhaal wel met enige spijt, en vooral met veel zorg, over hun preken rond 1900 zullen hebben gedacht! Zij hebben toen het gevaar van „politieke prediking” „aan den lijven” gevoeld. Het valt niet mee te ervaren dat je een slimme politieke stunt zo ongeveer een goddelijke sanctie hebt gegeven!

■ wereldoorlog I

Ik denk vervolgens aan de eerste wereldoorlog.

Over het algemeen waren toen de positieve christenen pro-duits. De Standaard van Kuyper ging — naast en met het socialistische „Het Volk” van Troelstra! — daarbij voorop. Ik herinner me ook weer heel goed hoe toen in gereformeerde kringen over die oorlog werd gesproken. Engeland was het „perfade Albion” dat pas een misdadige oorlog met Transvaal en de Oranje-Vrijstaat had gevoerd. Engeland was de uitvinder van de afschuwelijke concentratiekampen waarin duizenden vrouwen en kinderen van de „Boeren” waren omgekomen. En Frankrijk was het land van de revolutie, het land ook van het lichtzinnige, goddeloze Parijs! De keizer van Duitsland daarentegen leek een vroom man. En van zijn gezin en hofhouding hoorde men nooit schandalen. Bovendien: Frankrijk en Engeland hadden keer op keer oorlog met ons gevoerd, Duitsland nooit. En stond op de koppelriemen van de duitse soldaten niet: Gott mit uns?

Dit alles klonk ook meer of minder sterk in de prediking en het gebed in de kerkdiensten door. Er was zo ook ten tijde van de eerste wereldoorlog veel „politieke prediking”. Heel veel dominees wisten precies aan welke kant van de oorlogvoerende partijen God stond. En door die wetenschap geleid bouwden ze hun prediking op en richtten zij hun gebed is.

Ik was in die dagen te jong om een zelfstandig oordeel te kunnen vormen. Later heb ik over die tijd véél gelezen. Ik denk met name aan een boek van P. van Paassen „De dagen onzer jaren”. Met ontzetting heb ik daaruit leren inzien welk een ongehoord gemene, vuile zaak de wereldpolitiek van die dagen is geweest! Aan beide kanten van de frontlijn! En ik kreeg toen het vermoeden — dat God tegen allen is geweest.

En ik dacht toen ook weer speciaal aan de „politieke prediking” uit de jaren 1914/18!²⁾

■ de Volkenbond

Na de eerste wereldoorlog kwam de Volkenbond!

²⁾ In de gereformeerde wereld van die dagen lieten niet allen zich door Kuyper pro-duitsse propaganda meeslepen. Mannen als Sikkels, Vonckenberg, Koffijberg stonden kritisch tegenover alle oorlogvoerende partijen! Wat duitse dominees in die dagen soms durfden presteren tart iedere beschrijving!

Die was ook weer iets waarvan heel de wereld wonderen verwachtte. Ook die Bond heeft heel veel predikers een dankbare „stof” voor hun preken geleverd. Nu ging het gebeuren! „Alle menschen werden Brüder!” „Seid umschlungen Millionen!” Er werd zelfs serieus voorgesteld een nieuwe tijdrekening in te voeren die beginnen moest op de dag waarop de Volkenbond als een wonder, als een stralend licht voor de mensheid, als een verrukkelijke hoop voor de toekomst was opgericht.

Wat is er in die dagen weer „politiek” gepreekt!

Maar we kennen de geschiedenis van dit menselijke, al te menselijke kreaatuur!

De zwartste bladzij ervan is misschien wel de onverschilligheid en lafheid waarmee deze organisatie heeft toegekeken toen een schurk als Mussolini het weerloze Abessynië aanviel en keizer Haile Selassie in een vergadering van deze Bond op ontroerende wijze, maar tevergeefs, om hulp smeekte.³⁾

Er bestaat een aangrijpende balans over de wereldpolitiek welke in de jaren tussen de beide wereldoorlogen in en rondom de Volkenbond werd gevoerd. Ze werden in januari 1940 opgemaakt door prof. van Hamel, een van de grote figuren in de Volkenbond en een van de knapste experts in de wereld van het Volkenrecht en de internationale politiek uit die dagen.

Hij schreef daarin o.a. het volgende: „Ik voor mij ben tot de slotsom gekomen — voor menigeen klinkt zij in onze 20 ste eeuw misschien wat middeleeuws, maar ik ben bereid haar als modern denkend mens uitvoerig en nauwkeurig te verdedigen — dat wat op het ogenblik over de wereld losgebroken is, niet meer het eigenlijke werk van de betrokken personen is, maar van den Boze en zijn demonische gezellen.” Wie, zo luidde zijn vernietigend oordeel, de internationale loop van zaken sinds 1918 van dichterbij heeft meegemaakt, „weet, dat de grondoorzaak der mislukking gelegen heeft in een ontzaglijk gebrek aan oprechtheid. Handigheid, intrige, misleiding, comedie bepaalden van verschillende kant het geestelijk peil.”

Ik geloof dat men geen scherper vonnis over wereldpolitiek kan vellen dan prof. van Hamel deed.

En wat moet in zo'n tijd, in zo'n wereldsituatie de prediking zijn?

³⁾ Tijdens de tweede wereldoorlog werd Abessinië door het Zuidafrikaanse leger bevrijd. Haile Selassie maakte na de bevrijding van zijn land een triumfale intocht in Addis-Abbeba begeleid door ere-escorte van Zuidafrikaanse gemotoriseerde troepen. Een hoofdstraat van Addis-Abbeba werd toen naar Generaal Smuts genoemd. Onlangs werd dit straat herdoopt! 't Kan verkeren, zei reeds Bredero.

IN DIT NUMMER

Pagina 53:
Ds J. H. Veeffkind,
2 Samuël 1 : 1-16

Pagina 54:
Prof. C. Veenhof,
„Politieke prediking”
(Kerkelijk leven)

Pagina 55:
Ds G. Janssen,
Bijvrijding (Kerkelijk leven)

Pagina 56:
Prof. C. Veenhof,
't was niet al goud wat er
blonk

Pagina 58:
D. W. L. Milo,
De zilverling

Pagina 59:
Drs G. E. Booij,
Het onderwijs in discussie (1)

Kan, mag ze iets anders zijn dan de verkondiging dat Gods oordeel over de wereld raast en dat het vóór alles aankomt op een existentiële verootmoediging over eigen zonden en die van het volk en de oproep tot het ootmoedig gebed of God zich, „misschien”, nog ontfermen wil over de diep verdorven, Hem verachtende, ja hatende wereld?

■ het nationaal-socialisme

In de dertiger jaren viel ook de opkomst van het duivelse nationaal-socialisme.

Zeker er waren er die de monsterachtige misdadigheid van dit helse gedoe doorzagen.

Schilder had er in de jaren 1929/30 en 32/33 van nabij mee kennis gemaakt. In zijn brieven schreef hij er over. Wat hij toen in dat opzicht beleefde had hem tot in het diepst van zijn ziel geschokt.

Hij had in Erlangen op stormachtige vergaderingen van studenten tegen deze demonie gevochten. En hij kwam na zijn promotie in Nederland terug met de wetenschap dat hij er tegen moest profeteren desnoods ten koste van zijn leven. En om niet meer te noemen, Janse van Biggekerke doorlichtte deze goddeloosheid met profetische scherpte en klaarheid. Mannen als Miskotte en Buskes stonden in dit opzicht naast hem.

Nooit zal ik vergeten de huivering die mij overviel toen ik Hitlers „Mein Kampf” en Rosenbergs „Der Mythos des zwanzigsten Jahrhunderts” las. Voor mij stond het vanaf dat moment vast dat, indien de onderrmens Adolf Hitler en zijn gangsterbende niet verdelgd werden de wereld aan de vooravond van een catastrofe-met-bloedband stond als de wereldgeschiedenis nog nimmer had beleefd.

Maar er waren ook predikanten — ik noem maar geen namen — die deze „Ausgeburd der Hölle” niet onderkenden, maar haar „positief waardeerden”. In Duitsland waren het er massa's. Zij beleefden het „Deutschland erwache!” als een geschenk en een opgave van God.

Nota bene in „De Standaard” kon men in die dagen in een bespreking van het satanische boek van Hitler dit fraais lezen: „Een boek van betekenis, een vaak diepgaand, hier en daar ook een mooi boek... in rein (sic!) menselijke beoordeling kan ik eventueel (!) heel ver met Hitler accoord gaan.”

En in „De Heraut” gaf prof. H. H. Kuyper toen de Jodenvervolging in ons land losbarstte, onder veel andere dergelijke fraaie uitspraken o.a. deze „politieke prediking”: „De bewogenheid en het medelijden die een groot deel van ons volk heeft met onze Joodse medeburgers, die, al behouden ze hun salaris en hun ambtelijke titel, toch, zolang de bezetting duurt, van de uitoefening van hun ambt ontslagen zijn, mag ons niet verleiden tot misbruiken van teksten die met dit vraagstuk niets te maken hebben (Kuyper had dit zeggend het oog hierop dat in verband met het antisemitisme en de jodenvervolging dikwijls verwezen werd naar het paulinische woord dat in Christus noch Jood, noch Griek is). Met evenveel recht zou men zich van de andere zijde dan kunnen beroepen op uitspraken van de apostel zoals in 1 Thess. 2: 15, 16, waar hij zegt dat de Joden Gode niet behagen en allen mensen tegen zijn en dat de toorn over hen gekomen is tot het einde, omdat zij de Heere Jezus hebben gedood en hun eigen profeten hebben vervolgd. Dat de Joden thans niet meer Gods uitverkoren volk zijn, maar omdat zij Christus hebben verworpen, zelf door God verworpen zijn en van den heiligen stam afgesneden, leert de Apostel uitdrukkelijk in Romeinen 11. Het ware Israël zijn niet de Joden, maar de Christelijke kerk uit heidenen, die Lo-Ammi niet Gods volk waren, maar nu Ammi Gods volk geworden zijn (1 Petr. 2: 10).”⁴⁾

Ja, dit was ook „politieke prediking”. En het was er een waarnaar Seyss-Inquart en zijn trawanten ongetwijfeld met „stichting” zouden hebben geluisterd.

■ evangelieprediking met politieke consequenties!

Maar er was in die dagen toch ook evangelieverkondiging! Evangelieverkondiging die niets meer en niets minder dan verkondiging van het Evangelie was en die dáárom b.v. ook voor de politiek geweldige consequenties bevatte.

Ik denk, wat Duitsland betreft, hierbij o.a. aan de bekende twee „Barmer Verklaringen” waarin eerst de „Vrije Geref. synode” (gehouden op 3 en 4 jan. 1934 320 predikanten en ouderlingen uit 167 gemeenten in Duitsland aanwezig waren) en daarna de „Bekennnis-synode” van de Duitse Evangelische Kerk (gehouden van 29-31 mei 1934) hun geloof in de concrete situatie van die dagen beleden.

Na een referaat van Karl Barth werd door die eerstgenoemde synode uitgesproken dat de Heilige Schrift de enige bron van Gods openbaring is waarnaast geen voor de mens toegankelijke Godsopenbaring in natuur en geschiedenis bestaat. Daarbij werd de totalitaire staat radikaal afgewezen en de zelfstandigheid der kerk tegenover de staat alsook haar uitsluitende gebondenheid aan de door Christus gegeven opdracht en inrichting krachtig gehandhaafd.

In de tweede verklaring, die van de „Bekennnis-synode”, werd van de staat dit getuigd: „De Schrift zegt ons, dat de staat naar Goddelijke beschikking in de nog niet verlore wereld, waarin ook de kerk staat, de taak heeft, naar de mate van menselijk inzicht en vermogen onder bedreiging en uitoefening van macht, voor recht en vrede zorgen. De kerk erkent in dank en hulde voor God de weldaad van deze beschikking. Zij herinnert aan het rijk Gods, aan zijn gebod en gerechtigheid en daarmede aan de verantwoordelijkheid van regerenden en geregeerden. Zij vertrouwt en gehoorzaamt de kracht van het Woord, waardoor God alle dingen draagt (1 Petr. 2: 17).”⁵⁾

Zo predikte de levende kerk in Duitsland.

En ook in ons land waren er veel predikanten die in deze geest predikten. Met de inzet van hun leven.. Hun prediking was geen „politieke prediking”, maar prediking van het volle Woord van God. En dat juist dáárom ook geweldige politieke consequenties had. Ze ontmaskerde o.a. het satanische karakter van de idee van een totalitaire staat.

Dit was een prediking waarop allen die in Gods Woord geloofden van harte „amen” zeiden!

☆☆☆

Hier moet ik afbreken.
Volgende week D.V. verder.

Kampen.

C. VEENHOF

⁵⁾ Vgl. Wilhelm Niesel, Bekenntnisschriften und Kirchenordnungen², Zürich, z.j., 328 v.

Bevrijding

Tot de woorden, die momenteel druk in de handel zijn om het evangelie naar zijn eigenlijke essentie aan te duiden, behoort het woord, dat boven dit artikel staat: bevrijding. Woorden als verzoening, verlossing, vergeving, waarmee van ouds het genadewerk van Jezus Christus werd aangeduid, wijken achter dit woord terug.

Bij sommigen tenminste.

Dit is met name het geval in die kringen, die zich bijzonder bezig houden met de politieke en sociale implicaties van het evangelie. Daardoor krijgt het woord als vanzelf een politieke en maatschappelijke kleur. Niet dat het persoonlijke element in de verlossing ontkend wordt of dat de betekenis van het werk van Christus voor het eeuwige leven wordt afgewezen — zeker niet door allen — maar de nadruk valt daar toch niet op. „De bevrijding in Christus moet het herstel van alle relaties zijn. De relatie met God, maar ook de relaties tussen mensen. De persoonlijke en de gemeenschappelijke relaties, ook de sociale, de economische, de raciale, de politieke”. Zo zei prof. dr J. Verkuyl in een toespraak op een oecumenische zendingsdag in het Congresgebouw te Utrecht.¹⁾ Het accent is hier duidelijk.

Intussen, daar gaat het nu in eerster instantie niet om in dit artikel. We moeten het persoonlijke niet tegenover het gemeenschappelijke gaan uitspelen en dat is hier ook de bedoeling niet. Er is alleen het gevaar dat wanneer het persoonlijke verdwijnt in het collectieve, de richting van het denken zo horizontaal wordt, dat de inhoud van de boodschap van het evangelie daardoor bedreigd wordt en de verticale dimensie wordt geabsorbeerd door de horizontale.

Dit laat zich demonstreren in het gebruik van het woord bevrijding. Dit woord is bij uitstek geschikt om een aardse „verlossing” aan te duiden; nl. van uitbuiting, onderdrukking, gediscrimineerd worden wegens ras of huidskleur en wat hiermee op één lijn staat. Allemaal zaken, inderdaad, die vanuit het evangelie afgewezen moeten worden.

Daarover is wel geen verschil van gevoelen onder christenen mogelijk. De christelijke visie op het menselijke leven is niet louter verticaal gericht en sluit niet in een zich niet bekommeren om aardse aangelegenheden. Maar zij ziet deze nimmer als zaken op zichzelf, maar altijd in het licht van de verhouding tot God. Daarom gaat de boodschap van het evangelie niet op in een aardse Messianiteit. Ja, zij heeft deze zelfs niet tot inhoud, voor wat onze aardse bedeling, de tijd voor de wederkomst van Christus, betreft. Het Nieuwe Testament weet wel van een kerk in lijden en verdrukking, maar niet van een kerk, die deze wereld hervormt tot een Godsrijk op aarde. Daarmee is niet gezegd, dat het evangelie niet van betekenis is voor het leven van de volken, voor de aardse verhoudingen. De Here kan in bepaalde tijden rijke vrucht daarvan geven. Wij hebben zelfs de roeping om daar ons voor in te zetten: het zuurdeeg in het meel te doen. Misschien nog beter gezegd: zelf dat zuurdeeg te zijn; het zout der aarde.

Gij zijt dat, zegt Christus zelfs tot z'n discipelen in de Bergrede.

Maar dit staat in een bepaald raam: niet dat van de triumfantelijke levenshouding en van een triumfantelijke theologie, maar in dat van het vervolg worden om der gerechtigheid wil en het gesmaad worden, Matth. 5: 10-12.

—o—

„In het Oude Testament slaat het begrip bevrijding vrijwel uitsluitend op politieke nood”, volgens de mening van prof. Verkuyl in genoemde toespraak. Een onlangs afgesloten uitgave van een woordenboek op het Nieuwe Testament poneert dat de Griekse vertaling van het Oude Testament het woord vrijheid nooit in politieke zin gebruikt,²⁾ en evenmin in samenhang met de bevrijding van Israël uit Egypte noch uit de Babylonische ballingschap.

Blijkbaar ligt het met het gebruik van het woord bevrijding dus wel ingewikkelder dan prof. Verkuyl doet voorkomen. Zijn stelling is om twee redenen m.i. niet te handhaven.

Het begrip „politieke nood” komt in het Oude Testament zo niet voor, maar altijd in verbinding met het van God vervreemd zijn en Hem verlaten hebben. Politieke nood voor het volk van God zonder meer kent het Oude Testament niet. Het is ook geen politiek, maar een door en door religieus boek. Daarom kent het ook geen horizontalistische boodschap van zuivere politieke bevrijding, maar slechts die van vak „politieke” bevrijding door de bekering tot God en het leven in Zijn gemeenschap. Dit geldt dan het oude Israël.

Een korte blik op een concordantie leert verder dat het woord „bevrijding” voorkomt voor verlossing uit allerlei noodsituaties: uit de dreiging van de bloedwreker, uit een twist, van het dodenrijk, van de bozen, van slavernij enz.

—o—

In het Nieuwe Testament ligt de zaak nog wat anders. Prof. Verkuyl zegt hiervan: „In het Nieuwe Testament worden de noden der mensen, waaruit bevrijding nodig is, tot in de diepste diepten uitgewerkt, maar wij moeten ook in de nieuwtestamentische tijd niet vergeten dat de nood van discriminatie, armoede, honger wel degelijk behoort tot het geheel van wat in de boodschap van de bevrijding besloten ligt.”

Opvallend is hier het aarzelend en voorzichtig spreken: „wel degelijk besloten ligt”.

⁴⁾ In mijn brochure „In den chaos” heb ik uitvoerig de treurige houding van deze zoon van Abraham Kuyper tijdens de oorlog gesignaleerd. De man kreeg na de oorlog van de synode der Geref. Kerken ook nog een soort eerherstel. Schilder en Greijdanus werden evenwel tijdens de oorlog door zo'n synode geschorst!

Een onbevungen lezer kan moeilijk anders concluderen dan: dat is niet het eigenlijke van het evangelie, maar ligt er ook wel in.

Maar om dan het bijbelse woord bevrijding daarop toe te spitsen en op te roepen om me te doen aan het bevrijdend handelen van God met deze wereld, dat komt zo toch wel in een eigenaardig licht te staan.

—o—

Het Nieuwe Testament gebruikt inderdaad het woord bevrijding, naast vrijheid en vrij zijn en dat zelfs vrij frequent, samen 41 keer.

Daarbij moet ons opvallen dat het in twee betekenissen nooit wordt gebruikt.

Allereerst nooit in de profane, Griekse betekenis van uitwendige, politieke vrijheid. Bij de Grieken is vrijheid in eerster instantie een politiek begrip, geboren uit de situatie van de stadstaat als gemeenschap der vrijen, waartoe de slaven niet gerekend werden.

In de tweede plaats wordt het in het Nieuwe Testament nooit gebruikt in de filosofische betekenis, die er later aan werd toegekend, nl. die van het onafhankelijk van de uiterlijke omstandigheden zelfstandig over zichzelf beschikken. Het zou ons te ver voeren, hier nader op in te gaan, maar de tendens van deze opvatting is duidelijk: hier is de mens in beeld, die zich zelf genoegzaam is — daarin bestaat zijn vrijheid. Het tragische hier is dat dit tegelijkertijd als slechts voor enkelen bereikbaar wordt geacht.

Zoals gezegd, in deze twee betekenissen wordt het woord in het Nieuwe Testament nooit gebruikt. Daarin wordt het gebruikt van vrijheid van de wet, van de zonde, van de dood, die van de zonde het gevolg is. Dit is dus niet de vrijheid van uiterlijk geweld en onderdrukking. Wie daaraan onderworpen is — de slaaf — is door het geloof toch een vrijgelatene des Heren, 1 Cor. 7:22. Niet dat Paulus de slavernij aanprijst of verdedigt, dat allermindst. Hij zegt tot de slaaf: Zijt ge als slaaf geroepen — door het evangelie — bekommer u daarover — over dat slaaf zijn — niet, maar als ge ook vrij kunt worden, maak er dan temeer gebruik van, vers 21. De uiterlijke vrijheid is voor Paulus niet een onverschillige zaak, maar behoort niet tot de kern van zijn prediking.

Wel kent Paulus ook de bevrijding van alle uiterlijke nood als een heilsgoed van Christus, maar dan als een eschatologisch goed, dat geschonken zal worden in de grote toekomst van Christus: de bevrijding van de vergankelijkheid, van alle zuchten en tranen van alle vruchteloosheid. Hij geeft daarvan getuigenis in Rom. 8, één van de machtigste hoofdstukken van het Nieuwe Testament en daarom ook bekend en bijzonder geliefd. Hij spreekt daarin over het bevrijd worden van de dienstbaarheid aan de vergankelijkheid tot de vrijheid van de heerlijkheid der kinderen Gods, vers 21, d.i. de verlossing van ons lichaam, vers 23. Dit is duidelijk een heilsgoed van eschatologisch karakter, geschon-

ken bij de wederkomst van Christus. En het is Gods gave. Wij kunnen onszelf met het oog op die gave bewaren, maar haar niet bewerken of mee bewerken. Deelname aan Gods bevrijdend handelen in deze zin is er werkelijk niet bij.

Trouwens ook niet in de andere zin van het woord: als bevrijding van de wet, de zonde en de dood. Die vrijheid is eveneens Gods gave, Christus' werk, Gal. 5:1: Opdat wij waarlijk vrij zouden zijn, heeft Christus ons vrijgemaakt.. Christus heeft ons vrijgekocht van de vloek der wet, Gal. 3:13.

—o—

De werkelijke vrijheid, zoals het evangelie daarover spreekt, bestaat niet in de beschikking over onszelf, zoals de Grieken die begeerden. Zij kenden geen hoger ideaal dan deze vrijheid in de vrije staat. Maar wie als vrije geroepen werd, is een slaaf van Christus, zegt Paulus, die voor de Heer te leven heeft, in welke uiterlijke omstandigheden hij ook verkeert. Die zijn per slot van rekening voor de ware vrijheid niet doorslaggevend.

—o—

Wanneer er gesproken wordt over de bevrijding als boodschap van het evangelie, moeten we wel toezien hoe we dit woord gebruiken en welke betekenis er in gelegd wordt. De betekenis verschuift, wanneer het wordt betrokken op uiterlijke omstandigheden van mensen, rassen, volken en niet als heilsgoed van de gemeente wordt gezien. We komen dan gemakkelijk op de horizontalistische lijn als deelnemers aan het bevrijdend handelen van God. Ja, we komen daar dacht ik op de duur onherroepelijk op. De diepere, geestelijke en eschatologisch boodschap der bevrijding niet centraal stellen en dat in onafscheidelijke verbondenheid met woorden als vergeving, verzoening, rechtvaardiging van de goddeloze, zal zeker bij de hoorders het komen op die horizontalistische lijn bewerken en de gemeente geestelijk leeg laten.

De vrijheid van het evangelie daarentegen betekent bevrijding van de dienst aan deze wereld en bewerkt zo het oefenen van gerechtigheid ook in de samenleving. Daarop mag en moet in de verkondiging gewezen worden. Want gij zijn geroepen, broeders, om vrij te zijn; (gebruikt) echter die vrijheid niet als een aanleiding voor het vlees, maar dient elkaar door de liefde, Gal. 5:13. Daar waar het geloof heerst, daar is de ware vrijheid en het liefdebetoon. Dat heeft in de gemeente zo te zijn. En van daaruit heeft het licht in deze wereld te schijnen, door woord en daad, Matth. 5:14-16. Wanneer God het geeft, dan worden daardoor de harten veranderd en zelfs goddeloze structuren opgegeven. Maar dit leven van het geloof in zelfverloochening en dienst is wat anders dan een politiek evangelie en het meedoen aan actie-groepen.

Amsterdam.

G. JANSSEN

macht, voordeel. Of, en dat is een niet minder groot gevaar, dat men de strijd niet voert met geestelijke wapens. Anders gezegd: dat de wijze waarop men op zichzelf goede doeleinden na jaagt een onoverkomelijke hindernis gaat vormen voor het bereiken daarvan!

Eén van de mannen die met grote ernst op deze gevaren heeft gewezen was Mr Dr W. van den Bergh, een man op wie de bijbelse typering „rechtvaardig en vroom en wijkende van het kwaad” ten volle van toepassing is. Hij werd wel „het geweten der Doleantie” genoemd.

Van den Bergh keerde zich rusteloos tegen de hoogmoed die hij in zijn broeders meende te ontdekken. En niet minder tegen het in de gereformeerde wereld altijd weer opkomende kwaad van het farizeïsme. Daartegenover predikte hij steeds weer dat de enige offerande die God behaagt bestaat in een verbroken hart en een verbrijzelde geest en dat God alleen in gunst neerziet op verslagenen van geest, op hen die voor Zijn Woord beven en alles alléén van zijn genade verwachten.

De gevaarlijkste vijanden waarmee we te doen hebben, zo hield hij zijn gereformeerde broeders voor, zijn niet mensen buiten de kerk: de ketters van allerlei soort, de liberalen, de socialisten of wie dan ook! Nee, die zijn veeleer de gesels waarmee God zijn volk kastijdt vanwege hun zonden! De eerste en ergste vijanden met wie wij te strijden hebben zijn onze eigen zonden! Daarom moet de gemeente rusteloos en zo concreet mogelijk gewezen worden op de in haar levende zonde en schuld. Die zijn uiteindelijk de enige oorzaak van al haar misere. Die brengen, als ze niet beleden worden, ten slotte Gods oordeel over haar.

In de Schrift klagen Gods kinderen daarom niet in de eerste plaats over de Filistijnen, de Assyriërs, de Babyloniërs, de Perzen als oorzaak van hun ellende. Nee, ze klagen allereerst over de zonde, over hun eigen zonden en die van hun vaders! Daarom en daarom alleen werden ze uiteindelijk in ballingschap gevoerd.

Zie ik het wel, zo schreef Van den Bergh eens, dan zijn onze verborgen zonden, onze menseneer, onze onbarmhartigheid, — ook onze onbarmhartigheid jegens onze vijanden! — de oorzaak dat dezen nog zo veel kunnen doen! Wij hebben als Jozua in vuile kleren voor God te komen. „Ik geloof dat onze grootste vijanden thans onze geestelijke zijn. Wij pronken zoveel meer met onze rijke collecten en grote scharen, dan dat wij letten op de ware kenmerken dergenen die van de kerk zijn. Hoognodig is, dunk mij, verootmoediging en levend geloof, ook als wij in de enge weg gaan. En ach, hoe zwak is ons vlees dan. Laat ons niet de verleidelijke taktiek volgen om de fouten onzer tegenstanders breed uit te meten en die onzer geestverwanten te verzwijgen. Laten we onderzoeken onze drijfveren. We berekenen te veel, laten te weinig aan de Here over.”

☆☆☆

Er werd in de dagen van Van den Bergh veel over reformatie gesproken. Over reformatie van de kerk, en van nog veel meer. Het geroep om reformatie was niet van de lucht.

Van den Bergh was over dat roepen om reformatie en wat men als reactie daarvan ondernam en tot stand bracht alles behalve gerust. Kwam de drang om te reformeren wel uit een oprecht geloof op? En was men er metterdaad van overtuigd dat echte reformatie uitsluitend en alleen Gods werk, Gods gave is? Werd de reformatorische arbeid wel op Geestelijke wijze ter hand genomen? Er kan zo gemakkelijk een karikatuur daarvan optreden. Reformatorische arbeid kan heel gauw omslaan in een zich op zondige wijze verheffen op wat men zelf met en in de kerk heeft gedaan.

Daarom hield Van den Bergh de kerken waarschuwend voor dat er **echte** en **valse** reformatie is. Echte reformatie komt op uit droefheid over de eigen schuld aan het onrecht, aan de zonden, die in Gods kerk geschieden. Valse reformatie ontstaat uit bitterheid over het onrecht dat anderen **ons** aandoen. Echte reformatie ontspruit aan de begeerte om met oprechtheid Jezus te belijden als Heer en Hoofd van de kerk en leidt tot het verwerpen van alles wat met zijn Woord in strijd is. Valse reformatie komt op uit geestelijke zelfzucht. Ware reformatie komt op uit deernis over de verwaarloosde kerk en met het doel om met meer vrijmoedigheid en ijver het afgedwaalde en gebrokene te zoeken. Valse reformatie gaat op in een vereniging van gelijkgezinden en stelt zich hooghartig op tegenover

't Was niet al goud wat er blonk

Wanneer men oppervlakkig kennis neemt van het gereformeerde leven uit de jaren twintig en dertig van deze eeuw lijkt alles gezond en mooi.

De organisaties op het terrein van de politiek en de jeugdvorming bloeiden. De Vrije Universiteit werd steeds groter en invloedrijker. Gereformeerde scholen verrezen allerwege. Kerkdiensten werden goed bezocht. De belijdenis werd stipt gehandhaafd. De offervaardigheid was voorbeeldig. En met grote energie wierp men zich op zending en evangelisatie.

Ja, oppervlakkig gezien leek alles best. 't Was zoals men vroeger zei, al botertje tot de boom toe!

En toch, en toch! Scherpziende geesten waren niet gerust. Juist die mensen die het dichtst bij de Schrift leefden, de profetische figuren, de mensen die in bijzondere mate de gave van de beproeving der geesten bezaten, ontdekten gebreken, zonden, gevaren die, als ze niet overwonnen werden, on-

heilspellende gevolgen zouden hebben. Die, wat veel erger was, de gereformeerde wereld van de zegen des Heren zouden beroven!

Ik wil iets van wat deze mensen zeiden doorgeven. Wat zij toen ontdekten en signaleerden is, naar ik geloof, ook nu nog aktueel.

☆☆☆

Het stond voor de gereformeerden vast dat er **gewerkt** en **gestreden** moest worden voor het Koninkrijk Gods. De gereformeerden vormden een actief en militant volk.

Een beslissende vraag daarbij is evenwel, **hoe**, **in welke geestelijke houding** doet men dat?

Er dreigt in het werk en de strijd voor de zaak des Heren immers steeds het gevaar dat men, zoals de Schrift dat tekenend zegt, vlees tot zijn arm stelt. Het kan zijn dat men strijdend de goede strijd in „kerk, staat en maatschappij” in de grond der zaak **zichzelf** zoekt: eigen eer,

hen die „niet meegaan”. Ware reformatie bestaat in oprechte bekering des harten en het betonen van een klein beginsel der gehoorzaamheid in heel het leven. Valse reformatie begint en eindigt met het verwerpen van synodale hiërarchie en het opnieuw institueren van de kerk, terwijl men voorts alle bestaande afgoden, breuken en bannen onaangeroerd laat. Ware reformatie wordt gewerkt door de Heilige Geest uit de kracht van Christus' bloed, behoeft niet minder een Borg dan een Koning en leidt tot Geestelijke opwaking. Valse reformatie komt op uit vleeselijke ijver, draagt een wettisch karakter, gaat gepaard met eigenwillige godsdienst en werkt nadelig op het Geestelijke leven.

Zo sprak Van den Bergh.

En is zijn vrees in de na hem komende jaren niet op een soms ontstellende wijze bewaarheid?

☆☆☆

Een andere oorzaak van ernstige zorg voor velen was de **prediking** zoals deze in de Gereformeerde Kerken werd gevonden.

Zij waren van oordeel dat deze te weinig bood de volle ontsluiting van het eigen Woord van God.

Ongetwijfeld, die prediking was goed orthodox. Daaraan mankeerde het niet. Maar dikwijls leefde ze niet en ging er weinig kracht van uit.

Een van de oorzaken van dit euvel was dat veel predikanten, veelal onbewust, meer leefden bij een complex theologische ideeën en beschouwingen, speciaal bij die van Kuyper of Bavink, dan bij het levende Woord van God. Op deze wijze werd ook voor de gemeente een bepaalde theologie, het was meestal een populaire, tot een mist die het uitzicht op de openbaring Gods belemmerde. Dikwijls bestond de voorbereiding voor de preek voornamelijk in het verwerken van wat Kuyper over de gekozen tekst had geschreven.

Toen ik candidaatsexamen had gedaan adviseerde een oudere predikant mij vooral het Tekstregister op Kuypers werken aan te schaffen. Je kon dan makkelijk vinden wat Kuyper over een tekst had gezegd. En daaraan had je wel genoeg bij de voorbereiding van een preek.

Men hoorde van de preekstoel ten gevolge van deze wijze van doen meer een verhandeling over een of andere dogmatische waarheid, al of niet gevolgd door een min of meer subjectivistisch getinte 'toepassing'. Het opereren met het schema objectief-subjectief in verband met de prediking deed eveneens veel kwaad. Het verlamde de kracht, de greep van het Woord. Met name oefenden ook de door Kuyper opnieuw gelanceerde scholastieke opvattingen omtrent verbond, doop, heilsorde een nadelige invloed uit op de dienst des Woords. Vaak ook werden de hoorders in verband met de zekerheid des geloofs verwezen naar eigen subjectieve ervaringen of belevingen. Zonden en afdwalingen werden al te weinig ontmaskerd in hun kern, hun diepste wortel. Vooral werd het weinig verstaan dat God door zijn Woord de mens aangrijpt en veroordeelt, maar hem daarin tegelijk ook zijn genade, het volle heil in Christus aanbiedt en **schenkt**. Vaak stond de prediking ook geheel buiten het leven.

☆☆☆

De klacht over de prediking van die tijd heeft vooral Sikkkel op aangrijpende wijze vertolkt.

Hij kende het manco daarin ten volle en heeft er zeer onder geleden.

Bij de dood van de grote prediker, ds H. Hoekstra, schreef Sikkkel: „Wij zijn wat de prediking betreft zo arm: Tuinharkers en stukadoors in overvloed, — maar ontsluiters der Schriften als echte met nerg gevoerde zonen van Calvijn als echte dienaren des Woords? We treuren bij Hoekstra's graf in grote droefheid om groot verlies”.

Op dit woord van Sikkkel volgde scherpe reacties. Maar Sikkkel wijzigd zijn oordeel niet. Misschien, zo schreef hij, had hij in plaats van over tuinharkers en stukadoors beter van tuinarchitecten en kunstschilders kunnen spreken. Maar zijn klacht houdt hij staande. Die was hem diepe ernst. „Wij menen”, zo schreef hij, „dat ook bij vaak welverzorgd uiterlijk keurig werk, — over slordig werk sprak ook ons beeldwoord niet eens! — het dieper ingrijpend en aangrijpend ontsluiten en uitroepen van het Woord Gods in zijn eenheid en geheelheid, in echt kernvol Calvinistisch type, in betoning des Geestes en der kracht, veel te veel, en heel veel, in onze Gereformeerde Kerken ontbreekt. Wij gevoelen ons in onze Gereformeerde Kerken in deze arm, en heel arm. Wij zeggen dat aan onszelf en aan anderen met grote droefheid. Met grote kommer ook voor de Gereformeerde Kerken van Christus in deze ontzettende

Met de tranen in mijn ogen

*Met de tranen in mijn ogen
voel ik mij tot U bewogen
want Uw liefde is zo zacht
dat het lijkt of alles lacht*

*met de tranen in mijn ogen
voel ik mij tot U bewogen
want helder als de sterren staan
Uw ogen die naar ons uitgaan*

*met de tranen in mijn ogen
voel ik mij tot U bewogen
want als de schaduw speelt met 't licht
zien wij Uw teder aangezicht*

*met de tranen in mijn ogen
voel ik mij tot U bewogen
wat men ook uit mijn hart were
enkel niet het woord: de Here.*

Piet Kaldewaij

tijd. En dáárin en dáárom met grote kommer over land en volk en wereld”.

Sikkkel wilde dit zeggend allerm minst beweren of bedoelen, „dat er door velen geen werk van de preek gemaakt wordt. Dat er niet vaak ook goede exegetische bestudering van de tekst voorafgaat. Dat er niet ook veel zorg aan conceptie en bouw van de preek besteed wordt. Dat hiervoor welbewuste bekwaamheid wordt gemist. Dat ook niet wel in gekuiste en schone taal en stijl de preek wordt gesteld. Dat geen keurigheid, waardigheid en mannelijkheid gehoord en gezien worden in het optreden”. Evenmin wilde Sikkkel zeggen en bedoelen, „dat er geen trouw gekend wordt in het leiden der zielen door de prediking. Dat er geen bediening des Woords is uit het Verbond. Dat de waarheid niet ook zuiver en stelselmatig geleerd wordt en in het licht gesteld. Dat er in vele preken ook niet een inleven in de tijd, een inleven in de Gemeente, een inleven in de Schriftgedachte uitkomt”. Over dit alles was naar Sikkkel's oordeel „veel te zeggen! — en veel, ook heel veel te klagen”. Maar over dat alles sprak hij niet in zijn klacht. Daarop had hij niet het oog toen hij de beeldspraak van tuinharkers en stukadoors hanteerde.

☆☆☆

Waar het Sikkkel wél om ging in zijn klacht over de prediking vertolkte hij in de volgende geladen woorden: „Wij nemen nu het beste, het mooiste wat de roep en de roem heeft in onze dagen, in onze Kerken; en wat model is schier voor allen, ook voor hen, die dat model van verre niet naderen en niet kunnen naderen. Maar... dan horen wij, ook bij toestroming en toejuicing, een ten dele zelfs onbewust kermend zuchten in Kerk en volk en wereld, om de ontsluiting van het Woord Gods in zijn aangrijpende hemellichtende sprake van de levende God en van de gezalfde Christus tot zijn Gemeente in ons huidig mensenleven. En zó lijden wij smart, en zó lijden wij benauwing, bange benauwing over **onze armoede** — te banger, hoe meer men zich in gerustheid vleit, zich zelf behaagt, en in uitwendigheid verloopt, zonder te roepen om heilige zalving als Gods getuigen”.

Sikkkel gaat dan zó verder: „En of we dan geloven, dat wat men zó als het beste roemt, inderdaad ook zo best is in de heilige weegschaal en op de echte toetssteen? Onze overtuiging is meermalen het tegendeel. En of dan, zelfs naar de geldende maatstaf, algemeen zulk goed werk gemaakt wordt voor en van en in de preek, zelfs voor de drukpers; — wij zeggen vrijmoedig en overtuigd met gedrukte proeven voor ons: neen. Wij horen een klacht, haast een kreet van armoede, van honger, — niet naar brood, — en niet naar predikers, — en niet naar preken, — en niet naar hedendaagse schone preken, — maar **naar het Woord des Heren**. En wij beven in onze armoede... Maar — wij zijn van een geslacht, dat men gaat begraven. Deze klagers sterven weldra uit. Dan blijft er slechts roemen en juichen — modern geschilderd. Daarom late men ons toch onze klacht bij Hoekstra's graf. Wij sterven er toch meer”.

☆☆☆

En hierbij moet ik het weer laten!

INGEZONDEN

VERKLARING VAN HET

NEV-HOOFDBESTUUR

Zoetermeer, 19 september 1972

In het september-nummer van het NEV-orgaan „Staat en Evangelie” staat een uitvoerig exposé van het verhandelde op de NEV-ledenvergadering van 19 augustus jl. van de hand van de heer B. S. van der Bijl.

De zakelijke inhoud van het verslag acht het bestuur in overeenstemming met de feitelijke gang van zaken. Daarom ziet het bestuur er vanaf ook in deze verklaring dezelfde zaak te beschrijven.

1. Grondslag en doel van het Nationaal Evangelisch Verbond zijn onveranderd gebleven. Elke suggestie als zou het doel van het NEV op 19 augustus of daarvoor gewijzigd zijn geworden, is in strijd met de feiten te achten. Slechts één van de middelen ter bereiking van dit doel (art. 5, lid 2) namelijk „nauwe samenwerking met het Gereformeerd Politiek Verbond” is het NEV ontnomen. Dit feit doet echter niets af van de instemming van NEV-zijde met de inhoud van de politieke richtlijnen van het GPV, is ook het NEV tot het hare had gemaakt.

2. De gedachte doet opgeld dat het NEV met voorbijgaan van de statuten op zaterdag 19 augustus zelfstandig zou zijn geworden. Dit is onjuist.

In art. 5, lid 2 staat letterlijk: Zij (dit is het NEV) zal echter samenwerken met het Gereformeerd Politiek Verbond (GPV) **ECHTER MET VOLKOMEN BEHOUD VAN HAAR ZELFSTANDIGHEID**.

Wat voorshands, en dat tot schade van de christelijke politiek in Nederland, niet mogelijk zal zijn, is samen met het GPV op te trekken.

Wat echter door alles heen ongewijzigd is gebleven dat is de statutair bepaalde zelfstandigheid van het NEV.

3. Wat het optreden van het bestuur betreft, d't is steeds gebeurd op basis van wat door de ledenvergaderingen werd beslist.

Het jongste besluit om na de verbroken samenwerking met het GPV zich als zelfstandig opererende politieke partij aan het Nederlandse volk te presenteren werd genomen in een wettige ledenvergadering. Hierbij werd als algemene wens uitgesproken het NEV uit te bouwen tot een reformatische politieke partij, waarin allen, die in Nederland een op de Bijbel als Gods eigen Woord gefundeerde politiek voorstaan samen te bundelen en met partijen van wie hetzelfde gezegd kan worden als van dit oogmerk van het NEV, een zo doeltreffend mogelijke samenwerking te verkrijgen.

Gelet op deze doelstelling, heeft het bestuur sedert 19 augustus reeds het nodige gedaan. Daarbij wordt vooral de mogelijkheid onderzocht om nog voor de a.s. verkiezingen op 29 november tot een principieel en praktisch verantwoorde wijze van politieke activiteit te komen. De tijdsfactor (17 oktober is de uiterlijke datum voor de kandidaatstelling) speelt het bestuur echter duidelijk parten.

Zodra hiertoe aanleiding bestaat, zal het bestuur zich rechtstreeks tot de leden wenden. Een bijzondere ledenvergadering op korte termijn behoort daarom tot de mogelijkheden.

Tenslotte roept het NEV-hoofdbestuur haar leden op om plaatselijke afdelingen op te richten of bestaande afdelingen uit te bouwen. Ook roept het bestuur leden en sympathisanten op financiële steun te geven die op dit moment onontbeerlijk zijn om het Nationaal Evangelisch Verbond in staat te stellen aan zijn doelstellingen te doen beantwoorden.

D. G. de Voogd, voorzitter
Ir. A. Kadijk, sekretaris

VIERHOUTEN — D. W. L. MILO

De zilverling

Gart, onze tuinman voor een dag in de week, is jarig geweest. Alweer een jaar jonger. U hebt zijn vijf en zeventigste destijds meegevierd en u kent hem zo'n beetje; u zult dus wel op de hoogte willen blijven. Nu, het is weer een kostelijke verjaardag geweest. We hebben een deel van de avond mogen meemaken en dat zouden we niet graag missen. De zakdoeken, dassen en overhemden rolden uit de pakjes: Gart kan nu wel met een handeltje de boer op, meent hij. En de patriarch temidden van zijn kinderen, kleinkinderen mitsgaders achterkleinkinderen — dat is een vorstelijk gezicht.

Wat wij hem deze keer hebben meegebracht, vraagt u? U mag drie maal raden. O weet u het al? Dan hebt u naar de titel gekeken. Jawel, we hebben onze Gart ditmaal geen fles meegebracht, maar een zilveren zilverling!

Stel u voor. De munt, die in heel het oude testament van Genesis tot Zacharia zijn rol speelt, en die in het evangelie als verradersloon voorkomt, is vandaag te koop. Door een zilverfabriek is een der fraaiste gevonden exemplaren nageslagen en beschikbaar gesteld. Tweeduizend jaar na dato, met Pasen 1972, kwam deze munt in de handel. Alleen het cijfertje 1972 duidt aan dat uw exemplaar niet bij Nijmegen in de Waal gevonden is — maar in Voor- schoten nageslagen. De zilverling is vandaag nog te koop — mits bij een nette bank. Hij wordt voor u op bestelling geslagen.

Welnu, dat was ons geschenk op Garts verjaardag. Betaalbaar hoor. Ja, als u geld teveel hebt kunt u hem ook in goud krijgen, maar vindt u dat niet smakeloos? Een zilverling moet in zilver zijn. Dat vond Gart ook. Hij zat er wat beteuterd bij — kon alles niet zo gauw vatten. Daarom vertelden we hem maar, wat we erover hebben gelezen. Misschien interesseert het u ook wel.

De zilverling is van huis uit een zilveren betaalmiddel van standaardgewicht. Hij werd in het oude testament sikkkel genoemd; dat komt van het hebreeuwse sjekkel. In Exodus wordt de waarde van een slaaf uitgedrukt in dertig zilverlingen. Wanneer iemands rund de slaaf van een ander had doodgestoten, was dertig zilverlingen de schadevergoeding. Dat moet u onthouden — daar komen we op terug.

Jozef is door zijn broers voor 20 zilverlingen als slaaf verkocht. Dat was voor een koopje — maar ze moesten hem à tout prix kwijt. Abimelech, de koning van Gerar, bij wie Abraham en zijn „zuster” Sara logeerden, zond Abraham met schapen en runderen weg; maar voor Sara gaf hij duizend zilverlingen: om uit te delen aan de slaven. „Dat zal voor u de ogen bedekken van allen die bij u zijn en ge zult in elk opzicht onberispelijk zijn”. Een vorstelijk geschenk, dat de ogen moest sluiten voor een kwade zaak.

De eer van je bruid te grabbel gooien, daar stond een boete van honderd zilverlingen op. En een meisje verleiden kostte 50 zilverlingen plus levenslang. Abimelech, de koning van Sichem, zag kans een complete revolutie te financieren met 70 zilverlingen, waarbij nochtans zeventig hoofden in het zand rolden. Delila kreeg 1100 zilverlingen om haar man Simson te verraden. De profeet Hosea kocht, voor 15' zilverlingen plus wat gerst, een hoer.

En dan komt Zacharia met zijn raadseltaal over een goede herder, die verwaarloosde schapen verzorgd heeft en die om zijn loon vraagt — als hij zijn meesters iets waard mocht zijn. „Toen wogen ze mijn loon af: dertig zilverstukken”, zegt Zacharia. Maar de Heere zei tegen Zacharia: „Werp dat de pottbakker toe. Een heerlijke prijs waarop Ik (hoofdletter) hunnerzijds geschat ben!”. Zacharia heeft de dertig zilverlingen genomen „en die in het huis des Heeren de pottenbakker toegeworpen”.

Raadseltaal, die pas in het evangelie zijn vervulling en verklaring heeft gekregen. Want wel was bij Zacharia duidelijk, dat de Heere Zelf zich beledigd achtte door op de waarde van een slaaf getaxeerd te worden. Maar pas in Mattheus lezen we, dat Judas de Heiland voor dertig zilverlingen aan de hogepriesters verraden heeft. Dat was „toevallig” voor de prijs van een slaaf. En verder: dat Judas de bloedprijs in de tempel wierp. Even verder: dat de hogepriesters het geld gebruikten om „het land van dé pottenbakker te kopen als begraafplaats voor vreemdelingen”. (Hebt u wel eens een stuk land gezien, waar het leem is uitgegraven? Wat achter blijft is „onland”: putten, gaten, karresporen en dat alles half vol water — onbegaanbaar.)

En dan „is vervuld hetgeen gesproken is door de profeet Jeremia toen hij zei: ze namen de dertig zilverlingen, de geschatte waarde van de geschatte, die zij geschat hadden van de kinderen Israëls en gaven die voor het land van de pottenbakker, gelijk de Heere mij had opgedragen”.

We gaan nu even voorbij aan de merkwaardigheid, dat Mattheus meent Jeremia te citeren — terwijl niet Jeremia maar Zacharia deze woorden „door de Heere kreeg opgedragen”. Om te zien dat ook dit stuk heilsgeschiedenis lang te voren, hoewel in nevelen, was aangekondigd door een ziener. Met des te meer klem komt het feit naar voren: dat de Heiland door Gods hoogste dienaren getaxeerd is op de prijs van een slaaf. Deze heren taxateurs waren gewoon een offer in geld te taxeren, wanneer het niet in nature werd gebracht. Er is zelfs een Joodse theorie die zegt, dat de prijs van een oog, een hand of een voet, in geld kon worden vastgesteld. Zoals ook onze ongevallenpolissen waarden taxeren voor verloren gegane lichaamsdelen.

Welnu, het grootste offer aller tijden, het offer dat de Goede Herder zelf aanbood voor zijn verdwaalde schapen, werd door de hoogste vertegenwoordigers van die gevallen mensheid geschat op 30 zilverlingen. De hogepriesters van dat jaar profeteerden: ze za-

gen in Jezus de lijdende Knecht des Heeren. Want knecht (doulos) betekent slaaf.

Begrijpt u dat Gart de zilverling eerbiedig in de hand hield en nauwkeurig bezag? Aan de voorzijde staat de grove kop van keizer Augustus, die leefde van 63 v.C. tot 14 n.C., de eerste Romeinse keizer, wiens rijk tot aan de Rijn heeft gereikt. De man die de volkstelling uit Lucas 2 heeft uitgeschreven: de schepper van het eerste „dogma”. En aan de achterzijde van de munt: de Romeinse adelaar met het cijfer 1972.

Een Judaspenning alzo. Maar Augustus is dood. Judas is dood. De adelaar is vleugellam geworden. En de gangbaarheid van de zilverling is afgelopen. Maar het cijfertje van de jaartelling is gebaseerd op Christus: in het jaar onzes Heeren 1972 is de Judaspenning tot nieuw leven geroepen. Want Christus leeft en de geschiedenis der eeuwen hangt zich op aan zijn geboortedag. Gart bezit een dertigste van de prijs van zijn Heiland. Hij bewaart de zilverling in de kast, naast het Boek.

En tenslotte wilt u weten: wat was vroeger de waarde van zo'n betaalmiddel? Vermoedelijk is de zilverling dezelfde als de Romeinse denarius en de Griekse drachme. In de statenvertaling heette hij penning en in de nieuwe vertaling is het een schelling. Van zo'n munt kon een gezin een dag leven. De prijs die Judas ontving komt dus neer op een maand salaris.

In het oude testament heette het betaalmiddel sikkkel, waarmee eigenlijk „gewicht” werd aangeduid; zilvergewicht, wel te weten. Die sikkkel kon verschillende waarden hebben. De meeste sikkels wogen 8 tot 12 gram. De zuiverheid van het gehalte, de landstreek en de nationaliteit van de kooplui zullen wel een rol hebben gespeeld. De standaardsikkkel werd koninklijke sikkkel genoemd, ook wel sikkkel des heiligdoms. Er waren dubbele sikkels, er waren ook halve sikkels.

Dat doet me denken (mag het even?) aan de twintiger jaren, toen ds B. Knoppers te Amsterdam werd beroepen en op de preekstoel kwam van de beroemde ds J. C. Sikkkel. In onze hoofdstad kende ieder plotseling de tekst uit Exodus: een beka nu is een halve sikkkel. Je spreekt het net uit alsof er stond: een B.K. nu is een halve Sikkkel. Maar dat heeft niets met de zilverling te maken.

Pas veel later, na de ballingschap, werd het zilver gemunt. De gevonden zilveren sikkkel die lange tijd aan Simon de Makkabeër werd toegeschreven (139 v.C.) schijnt bij nader inzien uit de Joodse opstand van 66-70 n.C. te stammen. Die sikkkel, alzo uit de Romeinse tijd, weegt 14.55 gram zilver. Dat komt in de buurt van onze zilverling, die 16 gram weegt.

En als u nog wat vergelijkbare cijfers wenst: onze zilveren gulden van voor de oorlog woog 10 gram; de oude rijksdaalder woog 25 gram. Daarvan was het zuivere zilver 16 gram. Zo, bent u een beetje georiënteerd?

Zie dat u zo'n zilverling bemachtigt. Bijvoorbeeld om uw vrouw een plezier te doen, waarde broeder. Elke nette bank kan hem u leveren. En neem hem dan in de hand, zoals Gart doet. U voelt iets van de Romeinse tijd. U hebt een betaalmiddel in handen uit Jezus' tijd. U ziet naar die grove kop van Augustus. Daar heeft ook de Heiland naar gekeken, toen Hij vroeg: wiens beeldenaar is dat?

Gart is er blij mee. U zult er ook blij mee zijn.

G. E. BOOIJ - AMSTERDAM

HET ONDERWIJS IN DISCUSSIE

(1)

■ Krijgen we een staatspedagogiek?

In Trouw/Kwartet van 9 november j.l. stond het volgende bericht:

„Op het ministerie van onderwijs zitten we te wachten op een eigen inbreng van het bijzonder onderwijs. Als de bijzondere scholen daarvoor zorgen, hoeft men niet bang te zijn voor een soort staatspedagogiek.” Minister Van Veen speelde gisteren zo de bal terug, toen vanuit de bond van verenigingen voor protestants-christelijk VWO-HAVO aan hem gevraagd werd, of de overheid bij de onderwijsvernieuwing niet teveel sturend optreedt.

„Ik heb in de korte tijd dat ik minister van onderwijs ben, tientallen gesprekken gevoerd met, bijzonder onderwijs en steeds weer gevraagd om een eigen gebundelde inbreng van het christelijk onderwijs. Welke visie heeft men op de partiële leerplicht, op de middenschool, hoe moet het met het godsdienstonderwijs, wat wil men met de maatschappijvakken, wat moeten de sociale academies doen? Dat zijn allemaal vragen waarop ik graag een antwoord krijg vanuit het bijzonder onderwijs.”

In dit bericht worden twee zaken genoemd die m.i. typerend zijn voor de huidige problemen van het christelijk onderwijs. Aan de ene kant moet ze antwoord geven op de vraag wat het christelijk is van het christelijk onderwijs, aan de andere kant op de vraag wat de waarde is van allerlei vernieuwingen die de laatste tijd zijn ingevoerd of voorgesteld. Daarom wil ik in enkele artikelen ingaan op de achtergronden ervan.

Dat er op 't ogenblik zo veel wordt gediscussieerd over het onderwijs, hangt samen met het feit dat het onderwijs een zeer belangrijke plaats in onze samenleving inneemt. Het heeft de sleutelmacht in de samenleving die vroeger het geld had. Zonder een goede opleiding kom je meestal terecht in de laagste inkomensgroepen. Die belangrijkheid van het onderwijs blijkt ook hieruit, dat het een kwart van de belastinggelden opslokt. En iedere Nederlander moet minstens 9 jaar van zijn leven in de schoolbanken doorbrengen. Velen houden het trouwens langer vol: het is volstrekt normaal dat iemand van zijn 4e tot zijn 24e jaar onderwijs volgt. En juist vanwege die sleutelmacht van het onderwijs wordt tegenwoordig zo'n nadruk gelegd op de externe democratisering van het onderwijs, d.w.z.: de toegankelijk maken van alle onderwijsniveaus voor alle lagen van de bevolking ('externe democratisering' staat dus tegenover 'interne democratisering': het streven de bestuursstructuur van de onderwijs-

instellingen zo democratisch mogelijk te maken.)

■ Het streven naar externe democratisering

Het onderwijs had in de 19e eeuw een uitgesproken stands- of klassekarakter. Iedere stand had zijn eigen school: de arbeiders de lagere school, de burgerij de 'Franse school' en de bovenlaag de Latijnse school (het gymnasium) dat de leerlingen voorbereidde op de universitaire studie die alleen voor de bovenlaag weggelegd was. Het Latijn moest geleerd worden omdat dat (tot 1874) de officiële voertaal aan de universiteiten was, d.w.z.: de taal, waarin college gegeven werd. Ook de andere vakken op het Gymnasium hadden een weinig praktisch karakter: Grieks, geschiedenis, filosofie e.d. Het ging er niet om kennis te verwerven, waarmee men later zijn brood kon verdienen: dat brood was al gegarandeerd door de klasse waartoe men behoorde.

Thorbecke, de beroemde liberaal en grondlegger van ons onderwijssysteem, gaat nog helemaal uit van het standsonderwijs als hij in 1863 de Hogere Burgerschool (HBS) instelt voor de bevolkingsgroep, die noch tot de arbeiders, noch tot de élite behoort: de burgerij. Deze klasse had behoefte aan onderwijs dat wel degelijk voorbereiding gaf op de beroepspraktijk. Men onderwees er exacte vakken, handelsvakken e.d. De HBS gaf toen nog geen toegang tot de universiteit.

Dat het onderwijs in die tijd standsonderwijs was, blijkt ook duidelijk hieruit, dat het niet de bedoeling was de sociale mobiliteit (het omhoogklimmen op de maatschappelijke ladder) te bevorderen, maar integendeel om de lagere standen rustig te houden. Het onderwijs kweekt, aldus één van de verslagen van de Stadsarmenschool te Amsterdam „maatschappelijke deugden... die de rust waarborgen, zooals ondergeschiktheid, overtuiging van de noodzakelijkheid van orde, achting en liefde voor de hogere standen. Om U te beveiligen, meervermogenen, moet men onze en Uwe Armenscholen, dat is kweekscholen tot plicht en orde, voorstaan, handhaven, helpen en ondersteunen” (uit Idenburg, **Schets van het Nederlandse schoolwezen**, blz. 153).

Toch is door de instelling van de HBS dit soort standsonderwijs in principe doorbroken. Was het hoger onderwijs eerst voor de aristocraten, die het onderwijs niet voor praktische doeleinden nodig hadden, langzamerhand wordt het de opleiding van mensen die deskundigheid voor een bepaald beroep willen verwerven. En zo is het onderwijssysteem tot nu toe gebleven: een systeem waarbij iedereen wordt opgeleid voor een bepaald beroep met daaraan voorafgaand een kortere of langere periode van algemene vorming. Langzamerhand komt dan ook het idee naar voren dat het onderwijs de sociale mobiliteit dient te bevorderen: iedereen moet dankzij het onderwijs zo hoog op de maatschappelijke ladder kunnen klimmen als zijn — vooral intellectuele — capaciteiten hem dat toestaan. Het ontplooiën van de intellectuele capaciteiten mag niet belemmerd worden door financiële of andere beperkingen.

Dit impliceert echter wel een nieuw soort standsonderwijs. Waren vroeger de hoogste en bestbetaalde posities in de maatschappij voor de aristocratie, nu zijn ze voor de intellectuele élite, de mensen met de beste hersenen. Het is dus maar de vraag of het bevorderen van de sociale mobiliteit ook de sociale rechtvaardigheid voldoende heeft bevorderd.

Nu bleek aanvankelijk dat het met die sociale mobilisatie nogal tegenviel. Bij onderzoekingen in Nederland in de vijftiger jaren bleek in de eerste plaats dat er een verband is tussen sociaal milieu enerzijds en intelligentie en leerprestaties anderzijds, d.w.z.: arbeiderskinderen hebben gemiddeld een geringere intelligentie en lagere leerprestaties dan kinderen uit hogere milieus. Procentueel

waren er minder arbeiderskinderen geschikt voor het voortgezet onderwijs, met name ULO en VHMO.

In de tweede plaats bleek dat van de arbeiderskinderen die wel geschikt waren voor dit soort voortgezet onderwijs qua intelligentie, veel minder naar dat onderwijs doorstroomden dan kinderen uit andere milieus met gelijke geschiktheid. Dit laatste bleek o.a. uit een onderzoek van Matthijsen en Sonnemans in 1956, gehouden in Noord-Brabant. In de periode 1964-1967 is dit opnieuw onderzocht door een team o.l.v. de Leidse socioloog Van Heek, voor het gehele land. Toen bleek dat de doorstroming voor alle milieus wel gelijk was. In dit opzicht is de externe democratisering dus inmiddels wel geslaagd. Dat betekent natuurlijk nog niet dat het schoolsucces binnen dat voortgezet onderwijs ook al gelijk verdeeld is.

Maar het feit bleef, dat procentueel minder arbeiderskinderen geschikt zijn voor het VHMO en ULO. Zijn arbeiderskinderen dan dommer dan andere kinderen? Daarover in een volgend artikel.

Litteratuur:

M. A. J. M. Matthijsen, **Klasse-onderwijs. Sociologie van het onderwijs**. Deventer 1971.

STUDENTENLEVEN

Sola Scriptura

Voor het studentendispuut „Sola Scriptura”, uitgaande van de „Civitas Studiosorum in Fundamento Reformato”, hoopt op D.V. 21 februari a.s. om 19.30 uur in gebouw Cunera, Nieuwe Gracht 32 te Utrecht dir. ir E. Schuurman te spreken over het onderwerp „Schepping en chaos” - de milieuproblematiek.

Belangstellenden zijn van harte welkom!

KERKNIEUWS

Beverwijk — Zoals U wellicht reeds uit de kerkelijke pers bekend zal zijn, is aan ds L. E. Oosterhoff, onze predikant, met ingang van 1 januari, eenzelfde emeritaat verleend.

Na de droeve scheuring van 1962 heeft onze dominee onder zeer moeilijke omstandigheden zijn ambt in de gemeente moeten vervullen, die ging voor hem gepaard met grote geestelijke spanningen, en nadeel voor zijn gezondheid.

Derhalve heeft de kerkeraad na ampele bespreking éénparig besloten ds Oosterhoff emeritaat te verlenen, met ingang van de leeftijd waarop dit veelal gebruikelijk is.

Het is met leedwezen dat de gemeente berust in het heengaan van haar predikant, met wie zij tezamen deze moeilijke jaren heeft doorgemaakt, maar zij hoopt dat de Here hem weer volledig herstel van kracht zal schenken, opdat hij nog gedurende lange tijd veel arbeid in dienst van zijn Zender zal kunnen verrichten, in het bijzonder het werk dat hem zeer lief is, nl. het uitdragen van de blijde boodschap.

Wij zijn er ons van bewust, dat wij met onze menselijke zwakheid, zo weinig onze predikant hebben kunnen steunen in al die moeilijkheden, in al het leed en verdriet, dat hem werd aangedaan. Vele malen hadden wij grote zorg t.a.v. de gezondheid van hem, maar wij zijn de Here dankbaar, dat Hij desondanks nog vele jaren onze predikant ons heeft gelaten, om de gemeente van Beverwijk te leiden op de weg naar Jezus Christus.

Wij vertrouwen dat de Here ook verder alles wel zal maken, voor onze predikant en voor ons als gemeente van Beverwijk.

De broeders en zusters van Beverwijk.

ADRESSEN

Katwijk: scriba: A. J. de Hoog, Noordwijkerweg 17c, Katwijk a.d. Rijn, tel. 01718-71897. **Gameren:** adres: H. van Tuyl, Burgerstraat 39a, Gameren. **Langerak:** (Z.-H.) scriba J. Roest, Wal 6, Nieuwpoort (Z.-H.).

In vrede kan ik mij te ruste begeven
en aanstonds inslapen,
want Gij alleen, o Here,
doet mij veilig wonen.
Psalm 4 : 9.

In rustig geloofsvertrouwen is in zijn Heer
en Heiland ontslapen mijn geliefde Man,
onze lieve Vader en Opa

RIEKELT BAKKER

Echtgenoot van
Maria Jacoba van der Schoor

op de leeftijd van 60 jaar.

Zaandijk,
M. J. Bakker-van der Schoor
D. J. Bakker
E. B. Bakker-Waagmeester
Robert
Annemarie
Marlies
Rijnsburg,
H. Bakker
T. Bakker-van der Borden
Caroline
Amsterdam,
M. J. Bakker
H. E. Mekking

Zaandijk, 5 februari 1973
Lindenlaan 37

De begrafenis heeft plaatsgehad 9 februari
op de algemene begraafplaats te Zaandijk.

In vertrouwen op zijn Heer en Heiland is ontslapen onze lieve Man, Vader en Opa

TEUNIS VAN WIJK

op de leeftijd van bijna 80 jaar.

„Want de HERE God is een zoon en schild.”
(Psalm 84 : 12a)

Zaltbommel: P. G. VAN WIJK-VAN GEFFEN
's-Hertogenbosch: A. A. VAN WIJK
Utrecht: F. VAN DER HEIJDEN-VAN WIJK
B. J. VAN DER HEIJDEN
Zaltbommel: P. C. VAN WIJK
P. VAN WIJK-VAN NOORDENNEN
en kleinkinderen

Zaltbommel, 12 februari 1973
Bejaardenhuis „De Wielewaal”, kamer 53.

De begrafenis zal plaatsvinden op vrijdag 16 februari om 2.30 uur op de Algemene Be-
graafplaats te Zaltbommel.
Om 1.30 uur zal er een samenkomst zijn in de conversatiezaal van „De Wielewaal”.
Gelegenheid tot Condoleren na afloop van de begrafenis in „De Wielewaal”.

Christelijk M.A.V.O.-School „MARIAHOEVE”

Zwedenburg 173 — 's-GRAVENHAGE

Het Bestuur van bovengenoemde school vraagt
per 1-8 / 1-9-1973

EEN ERVAREN Leraar/Lerare Wiskunde

volledige weektaak,

daar onze Lerare Wiskunde het onderwijs gaat
verlaten.

Sollicitaties en inlichtingen bij de:

Direkteur A. Douw, telefoon thuis : 01710 - 53 6 55
Jan Vermeerlaan 1, telefoon school: 070 - 83 35 66
OEGSTGEEST.

**HET GEREFORMEERD KERKHOOR
LAUS DEO TE WAPENVELD**

zoekt

een Dirigent

die ons koor wil leiden.

We willen graag blijven zingen.

Onze tegenwoordige dirigent moet
er mee ophouden wegens gezond-
heidsredenen.

We repeteren dinsdagavond van
8-10 uur.

Brieven graag aan de secretaresse: Mevr.
Kleijer, Kanaalwijk 55, Wapenveld. Tel.
05206-8527.

Aangeboden

van 16-6—28-7 (ook in ged.) onze

EENGEZINSWONING

in Bennebroek nabij Heemstede
en de kust.

Van alle gemakken voorzien.
Bescherpte achtertuin.

te Have,
Talmalaan 5, telefoon 02502-7090

Een vast adres

voor het bestellen van al uw boeken
is voor u gemakkelijk.

Kies :

BOEKHANDEL KOPPENAAAL NUNSPEET

Tel. 03412 - 3424

(Ook inkoop van boeken.)

Meistje, 24 jaar,
houdende van lezen, sport,
muziek, zoekt

CORRESPONDENTIE/KENNISMAKING
met serieus positief christelijke
jongeman.

Brieven onder nr. 162 bureau „Opbouw”,
Slotlaan 220, Zeist.

Jongeman, 26 jaar oud,
zoekt langs deze weg

SERIEUZE KENNISMAKING
met leuk meisje.

Brieven onder nr. 163 bureau „Opbouw”,
Slotlaan 220, Zeist.

Jongeman, 23 jaar oud,
zoekt

KENNISMAKING
met een meisje,
liefst in (de) prov. Zuid-Holland.
Leeftijd plm. 18-23 jaar.

Brieven onder nr. 164 bureau „Opbouw”,
Slotlaan 220, Zeist.

Drukkerij Steenbergen

BOEKWERKEN

PERIODIEKEN

HANDELSDRUKWERK

★

Slotlaan 220 - Zeist - Tel. 03404-12452

**Plaats uw familieberichten
in dit blad.**

Redactieleden

Ds H. Amelink
Ds G. Janssen
Drs H. de Jong
D. W. L. Milo
Prof. C. Veenhof
Drs H. E. S. Woldring

Adres van de Redactie

Ds H. Amelink,
Lekdijk 82 b,
Langerak (Z.-H.)
Tel. 0 1843 - 232

Advertenties en druk

Drukkerij
„Steenbergen”,
Slotlaan 220, Zeist.
Tel. 0 3404 - 12452

Abonnementsprijs:

f 20,— per jaar
(bij vooruitbetaling)
Buitenland: Europa
en zeepost f 30,—;
Luchtpost f 50,—

**Geref. Persvereniging
„Opbouw”**

Abonnementenadministratie
Rotterdamse Rijweg
174, Rotterdam-8
Tel. 010 - 153535
Giro 40.49.45

Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.